

М. ВЕБЕР ПРО РЕЛІГІЙНО-ЕТИЧНІ ТИПИ ІДЕАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Актуальність теми дослідження. У період глобалізації зростає зацікавленість проблематикою впливу релігійних та етичних переконань як на індивідуальні інтереси, мотивацію, діяльність зокрема, так і на економічні та політичні процеси сучасного суспільства загалом. Ці питання ґрунтовно тематизуються у «Протестантській етиці» М. Вебера, який з'ясував етично-релігійну мотивацію носіїв духу капіталізму, і актуалізуються у міру загострення уваги навколо глобальних проблем капіталістичного розвитку.

Мета дослідження. Обґрунтування поглядів Макса Вебера етико-релігійних адептів капіталістичного духу. Висвітлюючи проблематику присутності протестантської ортодоксії в етикофілософських максимакс представників ліберальної теології, з якої започатковується філософська теологія протестантизму, **завдання дослідження:** дослідити усвідомлення всієї складності тогочасної соціальної ситуації в джерел рецепції духовних вимірів професійної діяльності, які він виявляє в ранньопротестантських традиціях; виявити закономірний характер процесу раціоналізації суспільних стосунків, включаючи раціоналізацію релігійних світоглядів.

Об'єкт дослідження. Теоретична спадщина М. Вебера, сутність класичного твору світової соціології «Протестантська етика і дух капіталізму».

Предмет дослідження. Довести комплексний вплив класичнопротестанського віросповідань на формування ринкових відносин та на економічноідеальну діяльність людини. На початку ХХ століття М. Вебером були розглянуті ідеально абстрактні способи соціокультурної інтеграції, що стало основою вчення про ідеальні типи культур. Ідеальний тип, за Вебером, - це теоретична конструкція, образ-схема, отримана в результаті прощення, посилення та логічного поєднання рис феноменів, що трапляються в різні епохи, в різних культурах. У чистому вигляді М. Вебер виділяє три таких типи: раціональний тип панування, що обумовлений раціональними інтересами тих, хто підкорюється, і тих, хто панує; традиційний тип панування, що ґрунтується на святості традицій та звичаїв; харизматичний тип панування, що пов'язаний з емоційним сприйняттям влади. Макс Вебер є одним з найбільш видатних соціологів кінця ХІХ - початку ХХ ст., що здійснив великий вплив на розвиток цієї науки. Він належить до числа тих універсально освічених вчених, яких стає все менше по мірі росту спеціалізації в галузі суспільних наук; він однаково добре орієнтувався в політекономії, правовій сфері, соціології та філософії, виступав як історик господарства, політичних інститутів і політичних теорій, релігії і науки, нарешті, як логік і методолог, що розробив принципи пізнання соціальних наук. Яким чином Вебер конкретно застосовує метод утворення історичних понять в своїй реальній дослідницькій практиці? Вебер був одним з найвидатніших істориків та соціологів, хто спробував свідомо застосувати неокантіанський інструментарій понять у практиці емпіричного дослідження [6, с. 240-267]. Ідеальний тип - не «гіпотеза», він лише вказує, в якому напрямку повинно відбуватись утворення гіпотез. Він не відображає дійсності, але вимагає застосовувати однозначні засоби її вираження. ...Ідеальний тип створюється за посередництвом одностороннього посилення однієї чи декількох точок зору і з'єднання багатоманітності дифузної і дискретно існуючих одиничних явищ, які відповідають тим односторонньо виділеним точкам зору і складаються в єдиний мислений образ. В реальній дійсності такий мислений образ в його понятійній чистоті ніде емпірично не виявляється, це - утопія. Завдання історичного дослідження полягає в тому, щоб в кожному окремому випадку встановити, наскільки дійсність близька до такого мисленого образу або далека від нього. При обережному застосуванні цього поняття воно спеціфічним чином сприяє досягненню мети і наочності дослідження [3, с. 272-289]. В утворенні абстрактних ідеальних типів слід бачити не мету, а засіб. При уважному розгляді понятійних елементів в історичному відображенні дійсності одразу виявляється наступне: як тільки історик робить спробу вийти за рамки простої констатації конкретних зв'язків і встановити культурне значення навіть самої елементарної індивідуальної події, «охарактеризувати її», він оперує (повинен оперувати) поняттями, які можуть бути точно і однозначно визначені тільки в ідеальних типах. Ці основні положення соціологічного вчення М. Вебера відображені в його аналізі таких сфер суспільного життя, як економіка, політика і духовна культура. У цьому плані головними є тісно пов'язані між собою ідеї економічної, політичної та духовної раціональності. Він приходить до висновку, що існує зв'язок між релігійними переконаннями та економічною поведінкою, релігійними установками та характером суспільного ладу. На його думку, існує тотожність духу капіталізму й духу протестантської етики; підрунтям, на якому виростає капіталізм, є саме цінності протестантського вровчення: сумління, копійка щоденна праця в ім'я слави Божої, скерована на отримання прибутку; аскетичне, позбавлене розкошів життя тощо. Ця проблема була окреслена в найвідомішому творі М. Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму» [2, с. 41-44]. У праці «Протестантська етика і дух капіталізму» він визначає вплив релігії на економіку. Протестантська релігія сприяла розвитку ділової хватки, підприємницької активності. Вона допомагала формуванню опадливості, запобігальності, спритності, здатності до ризику. Саме з числа власників і організаторів виробництва перш за все формується клас підприємців - власників і організаторів виробництва [5, с. 24-28]. В Європі якоюсь мірою збіглися етичні норми релігії і норми господарської поведінки. У результаті склалася й набула поширення «раціоналістична» форма капіталізму. Вебер продемонстрував вплив зовнішніх факторів на формування економічних відносин, процеси економічного розвитку. М. Вебер так характеризує релігійно-етичні типи ідеальної діяльності людини, серед котрих є як сумісні, так і несумісні з ринком: для іудея це інтелектуал-книжник, який усі багатоманітні прояви життя, включаючи багатство як дар Божий, намагається зрозуміти через нескінченні смислові тлумачення Святого писання; для конфуціанця це бюрократ, який організовує світ; для індуїста це маг, який упорядковує світ; для буддиста це монах-споглядач, який мандрує світом і жebraкує; для мусульманина це воїн, який підкоряє світ; для християнина це ремісник, котрий завдяки «автономності» своєї праці забезпечує певну автономію власної особи [1, с. 10-28]. Релігія як світогляд та ідеологія є істотною складовою частиною світової культури і, отже, вона не може стояти осторонь від певного трактування господарської і підприємницької діяльності людини, яку вона за своєю традицією опікає, радіючи за її духовну чистоту. Виходячи з результатів такого спостереження, Вебер визначає напрямок свого дослідження. Він ставить запитання, чому саме протестанти виявили особливу схильність до господарського раціоналізму. Для з'ясування цього вченої насамперед звернувся до вирішення проблеми: у чому полягає зв'язок між раціональними основами повсякденної практичної життєдіяльності, з одного боку, і протестантською етикою - з іншого [1, с. 240-267]. І він розпочав дослідження питання: у чому полягає суть раціонального елементу протестантської етики, що відрізняє її від вровчення капіталізму? М. Вебер досліджує джерела і логіку розвитку раціоналізму. Католицька церква, пише він, особливо підкреслює присутність у людини свободи волі. Людина сама вільна вибирати, творити їй добро чи зло. Християнин без Божого волевиявлення не може досягти після закінчення земного життя вічного блаженства, але своїм добродієм життям він може врятувати свою безсмертну душу, яка продовжить свій життєвий шлях на Небесах. І навіть якщо він упаде в гріх, він знайде порятунок, покається у гріхах і звернувшись до Тайнств Церкви, тому що Господь готовий простити його [5, с. 272-289]. Догмат протестантизму кальвіністського зразка відкидає таку можливість. Відповідно

до кальвінізму, поведінка людини в її земному житті не впливає на те, що станеться з людською душею в потойбічному світі. Відмітною рисою кальвінізму є догма про милості обраності, або вчення про зумовленість. Відповідно до цього вчення, Господь споконвічно й остаточно визначає шлях земного і неземного життя людини, і людина неспроможна своїми вчинками змінити волю Всевишнього. Господь дарує свою милість обраним, і лише вони знайдуть Царство небесне. Іншим, незважаючи на їхні заслуги в земному житті, шлях на Небеса наввіки закритий. З цієї причини перед кожним протестантом від самого початку його життєвого шляху з усією гостротою постає питання: чи потрапив я в коло обраних? Жорстока невдомість, або як її називає Вебер, «патетична нелюдськість» цього віровчення породжує почуття нечуваної самотності. Кожний залишається наодинці зі своїм страхом, що йому буде відмовлено в милості потрапити в коло обраних. Звідси виникає бажання скоріше довідатися, чи існує шанс на порятунок власної душі. Вебер наголошує на ще одній важливій особливості протестантизму, що мала значний вплив на розвиток «капіталістичного духу» [7, с. 41-44]. Протестантизм став першою світовою релігією, що виступила проти схвалення бідності й прославляння відсутності інтересу до матеріальних благ. Закликає католицизму до покірності та смиренності, до готовності непохитно і безмовно переносити на життєвому шляху випробування бідністю, хворобами, оскільки всі ці випробування послані Всевишнім, кальвінізм протиставив інше трактування свангельських заповідей - обов'язок прагнути до поліпшення обставин, що склалися, знову ж таки ціною самовідданої праці. У міру того, як виконання професійного обов'язку і поширення методичного устрою життя ставало не тільки долею окремих ізольованих індивідів, а перетворювалося на загальний релігійний світогляд, носієм якого став численний прошарок населення, виникає процес, названий Вебером «секуляризація» протестантизму, або «зняття чар» релігії. Вебер поділяє процес раціоналізації на ряд висхідних ступенів: раціоналізація релігії; з неї випливає раціоналізація уявлень про земний світ (погляд на навколишній світ як на земний, а не на потойбічний світ); із цього знову випливає раціоналізація поглядів на соціальну й трудову етику; з неї в кінцевому підсумку випливає раціоналізація економічної поведінки (раціональні начала в організації підприємницької діяльності та ін.). Однак для Вебера розвиток раціоналістичних начал в економічній, динаміці індустріальних країн - лише одна зі сторін багатогранного соціального розвитку. Він називає її раціональністю Заходу, її особливістю в цій частині світу є її всепроникний характер: раціональність пронизані наука, правова система, держава і бюрократична організація службовців [3, с. 24-28]. Такий всепроникний раціоналізм Вебер вважає стрижнем успішного розвитку сучасного капіталізму.

Висновок. Таким чином, з'ясовано, що у тих країнах, де синхронно поєднуються цілеспрямованість до матеріального достатку завдяки професійній діяльності з обдуманим децю аскетичним способом життя, що М. Вебер інтерпретував як дух капіталізму, динамічніше і продуктивніше функціонує раціональна економічна система. Ці підтвердження як певну компенсацію за почуття внутрішньої самотності, що породжене кальвіністською ідеєю про нівелювання віри у спасінні людини за допомогою Церкви і таїнств, релігійно налаштовані прошарки населення знаходили в мирській професійній діяльності. Віросповідна специфіка, а не випадкові історичні факти, зумовлює поведінку людини в нових економічних умовах.

Література

1. Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні,
2. соціоекономічні та соціокультурні виміри [монографія] / Валентина Григорівна Воронкова. – Запоріжжя : Видавництво ЗДІА, 2010. – 272-289 с.
3. Гурик М. Макс Вебер проблема багатства і бідності [Електронний ресурс]
4. /Мирослава Гурик, Володимир Баран // Мандрівець. – 2008. – № 4. – С. 41-44с
5. Кант І. Критика практичного розуму [текст] / Іммануїл Кант // Пер. з нім.,
6. прим. та післямова І. Бурковського; наук. ред. А. Єрмоленко. – К. : Юніверс, 2004. – 240-267с.
7. Олексенко Р. І. Вплив філософії Макса Вебера на світову економічну
8. думку / Р. І. Олексенко // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2012. – Вип. 4(3). – С. 24-28. – С. 10-28. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2012_4%283%29_7.